

Brokigt och brustet

Finlandssvensk prosa 2023

(del 1/2)

Arets finlandssvenska romanskörd är rik och spretar åt många olika håll. Antalet böcker är oväntat stort och både innehåll, form och kvalitet varierar mycket, i synnerhet på de små förlagen. Tematiskt fortsätter behandlingen av historien genom konkreta livsöden; ibland rör vi oss enbart i dåtid, och ibland går samtida karaktärer i dialog med tidigare generationer. Dessutom skildrar många böcker känslor i vår egen (post)pandemiska och osäkra tid, från förvirring och ångest till acceptans och sinnesro, till och med humor. Formmässigt varvas språkligt experimentella och traditionella, till och med arkaiska tonfall med grafiska och multimodala texter med kombinationer av ord, bild och ljud.

”Von oben” och ”ganz unten”

Anna-Stina Lindholm: Ska vi börja med två av förra årets snackisar: pseudonymen **Alex Kavaleffs** *De omättnliga* och **Adrian Pereras** *Alla människorna ha problemen?* De här böckerna utmanar ju läsaren, men på helt olika sätt; den ena genom att erbjuda en insiderskildring av ett gränslöst festliv bland unga vuxna i den finlandssvenska överklassen, den andra genom att skildra ett kringskuret vardagsliv i en finlandssvensk landsbygds – och arbetarmiljö, ur ett utanförperspektiv.

Sara Rönnqvist: Ja, dessa böcker har åtminstone material för en självkritisk finlandssvensk diskussion om både klass, språk och tillhörighet. Även om böckerna fick ett blandat bemötande, skulle jag ändå säga att det tyvärr aldrig blev någon egentlig debatt. Sprängstoff bjuder de likväl på! De till synes skilda världarna hos Perera och Kavaleff provocerar

och bägge känns stundvis rentav obehagliga att vistas i, till och med klaustrofobiska.

Anna-Stina: Ja, hos Kavaleff begränsas den fysiska miljön till vissa centrala stadsdelar i Helsingfors och en villa i Hangö där ett gäng som känt varandra sedan barndomen odlar en egen jargong och upprepar ritualer som förstärker gemenskapen och samtidigt stänger ute allt som de föraktar: finskhet, fattigdom och okunskap om det riktiga sättet att vara finlandssvensk. Hos Perera rör vi oss i östnyländsk landsbygd och småstad, som också innehåller fördomar och kulturkrockar, men här tar oss berättelsen ibland även till Sri Lanka. Pereras bok är en fristående del av en trilogi, där skildringar av en lankesisk kvinna, i *Mamma* (2019), och en finlandssvensk man, i *Pappa* (2020), växer till en berättelse som även inbegriper en familj i en annan världsdelen. Den är alltså global, i motsats till Kavaleff som istället är hyperlokal.

Sara: Till sin uppbyggnad är dessa böcker också mycket olika. Perera bygger relativt korta kapitel med nedslag under år 1994, 1985, 1983 och 1980, både före och efter att Constance kom till Finland. Berättelsen berättas också genomgående ur Constances perspektiv, bortsett från enstaka små insprängda miljöbeskrivningar som verkar skrivna av en mer allvetande berättare. Varje kapitel har även en inledande upptakt, en kort dagboksanteckning som summerar en viss tidpunkt och sedan vecklas ut i själva kapiteln. Även dessa är stundvis poetiska: ”Hon får bo hos familjen Helenius enligt överenskommelse. De är vänliga människor, men tystlåtna. De gillar att påpeka hur hon vadade över gården i sin sari när åkrarna svämmade över.”

De omättnliga består å sin sida av fyra delar som

berättas ur fyra vänners perspektiv: Johan, Lucas, Mattias och Marcus. Som inramning till dessa finns en prolog och epilog som berättas ur Emilias perspektiv. De fyra killarna ger varsin version av en dag och kväll. Dels återges samma händelser, dels kompletterar de olika delarna varandra. I sig är boken däremot inte alls handlingsdriven, en stor del utgörs av rätt självmedvetna och i tre av fyra fall filosofiska resonemang om bland annat livets förgänglighet, liberalism och finlandssvenskhet. Johan skiljer sig här ur mängden. Han är inte lika intellektuell som Lucas, Mattias och Marcus, hos vilka de filosofiska tankegångarna tar stort utrymme, ofta så att perspektivet nästan förskjuts till en mer allvetande berättares perspektiv, vilket ökar distansen till den person som man för närvarande följer. Överlag upplever jag att Kavaleff ägnar för lite uppmärksamhet åt övergångarna mellan scener, stycken och kapitel. Dessa känns abrupta. Något som däremot är medryckande är i mitt tycke middagsamtalen, där läsaren på ett trovärdigt sätt får följa hur respektive huvudperson tolkar och navigerar olika samtals-situationer.

Anna-Stina: Och så måste vi också diskutera språket, inte sant?

Sara: Jo, båda böckerna jobbar med egna språkblandningar, som läsaren får tampas med. Hos Kavaleff samsas en på många sätt trovärdig finlandssvensk Helsingforslang, där finskan dominerar, med högtravande akademisk jargong med oöversatta citat på allt från ryska och tyska till franska och latin. Perera, å sin sida, skapar ett eget blandspråk med svenska, finska, engelska och singalesiska inslag, ett ”brutet” språk som han kallat det. Språkligt sker också en liten skiftning mot flera svenska och finska inslag an efter som Constance integrerar sig på den östnyländska landsbygden. Till skillnad från Kavaleff som i sina dialoger, likt en framgångsrik etnograf, lyckas fånga en viss sociolekt men i övrigt växlar ganska tvärt mellan stiltyper, skapar Perera snarare en egen ton och rytm för hela boken, där jag som läsare lär mig tyda huvudpersonen Constances egenheter och attityder. Även om de semantiska betydelseerna må vara mångtydiga och emellanåt vaga, får jag som läsare ändå en känsla för vem mamman Constance är och har varit. Kavaleff lyckas, i jämförelse, inte riktigt med sin persongestaltning där

det blir otydligt för mig som läsare vad det är som skiljer åt en mer allvetande berättare och åtminstone tre av de fyra olika karaktärerna.

Anna-Stina: Ja, Pereras språk är mer medvetet på ett sätt som för mina tankar till den moderna svenska klassikern *Ett öga rött* av Jonas Hassen Khemiri, uttryckligen för att han i den boken också skapade ett helt eget litterärt språk. Hos Perera befinner sig läsaren för det mesta i en förförisk och förbryllande tankeström, medan man hos Kavaleff befinner sig antingen bakom en kameralins eller i en föreläsningssal, med en växelvis manisk och monoton föreläsare i talarstolen. Samtidigt tycker jag ju, som lärare i filosofi, att det ändå är fint att filosofiska tankar faktiskt ges utrymme på det här sättet, på en finlandssvensk midsommarfest.

Skuggor av krig

Anna-Stina: En bok där vi faktiskt får träffa riktiga Hangöbor är den andra delen av **Karin Collins** så kallade Hangö-trilogi, *Hos dig min längtan är förtöjd*, men de lever i exil eftersom staden är ockuperad av ryska soldater. Här utspelar sig handlingen nämligen under mellankrigstiden då huvudkaraktärerna – fiskargubben Hjalmar, skolflickan Aino samt Disa som har varit föreståndare på Pension Bellevue – försöker skapa sig ett nytt liv som internflyktingar på andra håll i landet. Vardagen präglas av tunga minnen av bombningar och förstörelse och ett starkt utanförskap i relation till den nya ortsbefolkningen i Bromarv, Ekenäs och Helsingfors. På ett ställe i boken får läsaren ta del av en kuslig, men enligt efterordet sann, historia om en ung höggravid kvinna som blir tvungen att gå till fots från Hangö till Ekenäs och sedan inte blir insläppt i ett skyddsrum i Ekenäs. På ett annat berättar små barn att de kallas för ”vägglöss” och ”ohyra” av sina nya grannar. Aktuella nyheter om grymhet och främlingsfientlighet på olika håll i världen får alltså plötsligt ett nytt, finlandssvenskt ansikte. Samtidigt finns även motsatsen, nämligen generositet, framtidstro och drömmar om en återkomst till den kära hemstaden vid havet. En nygrundad tidning med namnet *Hangöbon* bidrar till att upprätthålla den lokalpatriotiska andan och som läsare får man ta del av autentiska inlägg i den, samtidigt som man hela tiden är medveten om

att ockupationen av Hangö visserligen snart kommer att ta slut, men att ännu ett krig är på väg. En gigantisk rysk björn är nämligen på väg mot den finländska stranden och det är svårt att låta bli att vändas över hur det ska gå sen.

Samma sak gäller också för Kjell Westös *Skymning 41*, som författaren själv i intervjuer uttryckligen kallat för en antikrigsroman. Även där försöker vanliga människor skapa sig ett nytt liv i sviterna av ett krig och i hotet om ett annat. I det här fallet kretsar handlingen kring skådespelaren Molly och journalisten Henry, två vilsna humanister i ett land där penning- och varubristen och censuren gör vardagen till en utmaning. Gestalter från Westös tidigare romaner flimrar förbi och beskrivningar av bekanta Helsingforsmiljöer växlar med skildringar från ett mentalsjukhus med soldater vilkas liv förstörts av brutala krigserfarenheter. En plågad ung man mumlar en bön som lever kvar som ett otäckt ljudspår genom hela texten: *mammaåpappaåherrengydsatan SiriåEnokåLisaåPelleåLillEvaldåmammaåpappaågydsatanåEnokåLisaåmammaåpapp*. På andra håll i landet ordnar människor fester på sommarstugor och njuter av nuet med en förstärkt intensitet samtidigt som den oundvikliga katastrofen närmar sig.

En tredje variant av ”skuggor av krig”-tematiken stöter vi på i **Fredrik Långs** *Farväl Nappari. En kärleksroman*. Den är ett fiktivt självporträtt av John Hancock, en ung man som beskriver sig själv som ”frisk med starka tänder”. Han är lantbrukskonsulent och fanflykting, på rymmen från ett annalkande krig i Finland och tillfälligt bosatt i Valparaíso i Chile. Här är tonfallet på ytan glättigt och arrogant, men även den här berättelsen har tydliga stråk av rastlöshet och rotlöshet. Den flegmatiska flanören med kosmopolitiska rötter och konstnärliga anlag verkar inte ha någon plats i Finland under den här tiden. Att han lyckas ta sig bort och skapa sig ett liv på andra sidan jordklotet blir hans räddning.

Släkter, stenbrott och snedsteg

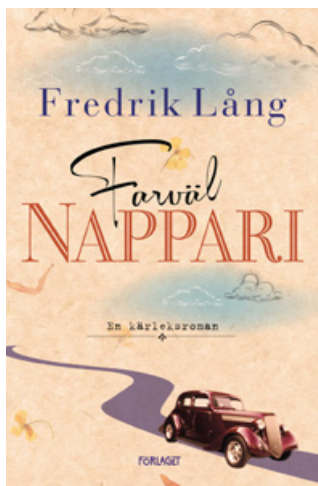
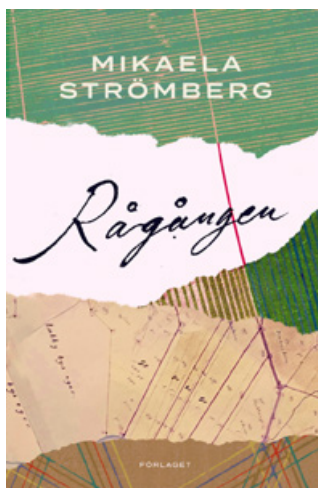
Sara: En handfull böcker i min bokhylla anknyter också till mellan- och efterkrigstiden. Det som kännetecknar dessa böcker är att de utspelar sig på olika tidsplan där det förs någon form av dialog med historien, och där släkt- och familjehistorier

nystas upp och blottläggs, oftast genom en samtida karaktär. Av dessa böcker spänner **Dick Karlssons** *Hackat i sten* den längsta bågen med sin släkthistoria som sträcker ut sig över nästan hela förra århundradet och har tre alternerande berättare samt en författarröst.

Den första berättaren Elias föds i dyningarna efter inbördeskriget då hans föräldrar tagit sig till Pargas där fadern får jobb och börjar borra kalksten. Härefter följer en släkthistoria som berättas av både Elias, hans avkomma Sten samt hans bror Sigfrid, vid sidan av författaren, som stundvis griper in i berättelsen och samtalar med den som för närvarande är protagonist. Behållningen med *Hackat i sten* är inte historien i sig utan Karlssons sätt att berätta och beskriva. Arbetet för brödfödan, förälskelser, olyckor och död spelas upp framför en med en rytmkänsla som griper tag. Själv associerar jag till en impressionistisk målning eller kanske snarare en gammal diafilm. Under ytan löper även ett genomgående utbyte med stenar, som är utgångspunkt för bokens tre delar: stenarnas flykt, stenarnas makt och stenarnas språk. En blinkning till bland annat Lars Noréns dikt *Stenarna* fungerar här som en fascinerande upptakt till de olika delarna. Det är tydligt att det är ett verk av en poet. Synd bara att själva boken ska vara tung som en sten!

Två andra former av släkthistorier förekommer hos debutanten **Mikael Forss** *Bortom mörkret*¹ och **Annika Gustafsson-Flincks** *Det gäller att överleva*, varav den senare är en fristående sista del av en trilogi som på omslaget sägs handla om modersmåsläraren Maria Sjögren. Upptakten till hela boken och dess centrum skulle jag däremot säga att kretsar kring gården Långnäs och familjen Liljehielm i Pernå. Denna familjehistoria berättas i två tidsplan, ett i vår närhistoria under 90-talet och ett samtida. Nu har jag inte läst de två tidigare böckerna av Gustafsson-Flink, men åtminstone i den här delen hade Maria Sjögren och personerna runt henne med fördel fått träda tillbaka en aning för att ge lite mer spännvidd åt familjen Liljehielm och historierna på Långnäs gård, som har en svag doft av saftig brittisk dramaserie.

¹ Se även Thomas Rosenbergs recension i *Nya Argus* nummer 8–9/2023.

I Mikael Forss *Bortom mörkret* är det däremot Österbotten-nostalgi som gäller. Den pensionerade historieläraren Göranson, med rötter i Österbotten, får av övernaturliga orsaker ta del av sin farfars uppväxt och ungdomstid i slutet av 1800-talet och skriver ner detta i form av ett manus att ge till sin dotterson. Själva tidsresan får inte läsaren veta något om. I stället delges vi det nedskrivna manuset som fungerar som en egen del av romanen. Även om upptakten till *Bortom mörkret* har ett sug, och farfarn Gustavs väg till läsning och bildning glimmar till ibland, haltar boken struktur- och formmässigt. I stället för att låta karaktärerna visa sig genom sitt handlande och sina dialoger, bryter berättaren alltför ofta in och kommer med "fun facts" om allt från krigs- och klädnadshistoria till språk och traditioner. Det blir för förklarande på sina ställen och för abrupta hopp på andra. Romanen hade kanske gagnats av att framställas mer som Göransons memoarer, i stil med Muminpappans? Då hade stilen kanske kommit mer till sin rätt.

Till min stora glädje har även fastrarna hittat in i de historiska romanerna. I **Sonja Nordenswans** *Min amerikanska tant* och **Christel Sundqvists** *Sista brevet* berättas en fasters historia parallellt med en brorsdotters. Hos Sundqvist är det fråga om huvudpersonen Maries faster Sigrid. Hos Nordenswan är det snarare fråga om en gammelfaster vid namn Iris som är syster till huvudpersonen Levinas (Liv) morfar Arvid. I båda berättelserna har en oförrätt ägt rum mellan bror och syster, och Marie och Liv får på olika sätt reda på dessa släkthemligheter.

I *Sista brevet* har faster Sigrid inledningsvis just dött, vilket medför att släktgården där hon bott ska tömmas och säljas. Brorsdottern Marie, som vi lärt känna i Sundqvists tidigare böcker *Vonne och Marie* och *Nu spränger vi taket*, sörjer redan bästa vännen Vannes död och här får läsaren ta del av en sorgprocess på många plan. Faster Sigrids historia däremot berättas huvudsakligen genom nedslag i 1900-talet, från slutet av 40-talet och framåt, men även genom Maries minnen, intryck och ånger. Hos Nordenswan berättas Iris historia dels genom egna kapitel som går tillbaka till andra världskrigets slut då Iris bodde i Amerika, dels genom brorsdottern Levinas barn- och ungdomstid i Mariehamn.

Trots många gemensamma nämnare i upplägg

och struktur kunde böckernas tonfall och form inte vara mer olika. Även om Nordenswan arbetar med en excentrisk och intressant karaktär i gammelfaster Iris, går berättelsen tyvärr alltför fort fram. Stora och ibland traumatiska händelser redogörs för lite väl kortfattat och lättvindigt, och som läsare känner jag mig snuvad på möjligheten att få komma Iris in på skinnet. Som exempel kan nämnas avsnittet där Iris nyss återvänt till Mariehamn under tidigt 60-tal och ger Liv sommarjobb på det bed & breakfast som hon nyss startat. Den här sommaren hade varit en utmärkt fond för hur relationen mellan Iris och Liv tar vid och utvecklar sig, men i stället avbryts berättelsen där och läsaren möter karaktärerna först om ytterligare något år framåt i tiden. Snopen blir jag även när Iris och hennes bror är redo att försonas. Här somnar Liv och vaknar lägligt när Iris och Arvid redan har rett ut sveken och övertrampen. Läsaren lämnas således utanför.

Här lyckas Sundqvist skapa en mera inbjudande läsoplevelse där personerna får ta plats, såväl Sigrid som Marie. Även om jag i båda böckerna frågar mig om det finns andra sätt att väva in flera tidsplan än genom separata kapitel, avskilda genom kapitelrubriker med olika årtal eller personer, lyckas Sundqvist bra med att integrera Maries och Sigrids berättelser. Bland annat korsar hon händelser i de båda tidsplanen och Maries reflektioner sträcker sig bakåt i tiden och plockar upp trådar som läsaren fått ta del av hos Sigrid. Effektfullt är det förstås också då Marie städar upp bland Sigrids föremål, som man fått beskrivna för sig i ett annat tidsligt och rumsligt sammanhang. Slutligen väjer inte *Sista brevet* för det ”fula”: för stolthet, sorg och fördomsfullhet. Övertramp och missförstånd får bli ouppklarade och de får svida, ärligt och vackert till på köpet.

Hus och rum

Anna-Stina: En speciell trend i årets bokskörd är att flera verk handlar om hus och rum; att bygga eller renovera eller på ett konkret sätt vistas i nya fysiska rum och genom det försöka få ordning på sitt eget liv. Huvudkaraktärerna i de här böckerna befinner sig alla i medelåldern och har besvikelser och misslyckanden i bagaget; de nya projekten bjuder på problem, men också lösningar av olika slag.

Inte några Hollywoodaktiga *happy end*-lösningar, utan mer antydningar om nya riktningar, i ett slags lågmäld *feel good*-anda, som i Lukas Moodyssons *Tillsammans*-filmer om kollektivliv där man får lära sig att det är bättre att äta havregrynsgröt tillsammans än oxfilé ensam.

En av dem, **Mikaela Strömbergs** *Rågängen*, är en klassisk hemvänderoman. Den handlar om lantmätaren Git som är uppvuxen på den östnyländska landsbygden men utbildad i Danmark och bosatt i Esbo, gift utan barn och VD på Brödraförbundet. En incident på jobbet leder till att hon blir anklagad för misshandel och tvingas ta en paus från sitt jobb för den tid som rättsfallet är under behandling. Då bestämmer hon sig för att köpa ett ruckel i sin barndomstrakt och renovera det till ett ”hyggebo” i dansk stil. Parallellt med den utdragna juridiska processen – som Strömberg som utbildad jurist är ovanligt kompetent att skildra – följer läsaren med det nya husprojektet. Dessutom får vi ta del av berättelser om människor som har bott och bor på orten, en avfolkad landsbygd där de gamla dör bort och de unga flyttat bort eller inte duger till att ta över gårdarna. Men också en plats som, trots allt, finns kvar för den som vill återvända och, i äkta Thoreausk eller Tolstojansk anda, leva ett enkelt liv i en liten stuga, i samklang med naturen.

Robert Åsbackas *Takläggarna* är, i sin tur, den sista delen av en trilogi om Erik som beskriver sig själv som en frånskild före detta författare och politiker. Han befinner sig i Sverige och sysselsätter sig med småjobb av olika slag, men är vilsen och håglös och längtar hem utan att veta var det är. Ett uppdrag för honom till ett kollektiv som bär vissa likheter med just Moodyssons filmer, med lugglitna varelser som bär på minnen av sjuttitalsradikalism eller plågas av undergångsvisioner om framtida klimatkatastrofer. Allt verkar vara kantstött och trasigt: en hund saknar ett ben, ett bisamhälle dör och en vattenledning fryser. På det politiska planet tappar socialdemokraterna, som Erik identifierat sig med, mark medan Sverigedemokraterna får en seger i valet 2022. Ändå slutar även den här boken i en positiv ton, med ett enkelt, närmast stoiskt, ”det är bra”.

I **Sofia Torvalds** *Kaféet* är perspektivet ännu mer begränsat i den bemärkelsen att fokus inte ligger på

ett hus utan på ett rum. De två huvudkaraktärerna, Mia och Mikael, har ursprungligen träffat varandra i en samtalsgrupp för frånskilda men tillbringar nu tid tillsammans på tu man hand på ett kafé. Som i ett kammarspel eller, kanske snarare, som i en amerikansk romcom-film, är handlingen enkel, miljön avskalad och dialogen i centrum. Mia har återförenats med sin äkta man medan Mikael dejtar en ny kvinna och de båda underhåller varandra med berättelser om sin barndom och sin vardag. Torvalds beskriver miner, gester och personlighetsdrag – manipulativa krav på uppmärksamhet, handfallenhet och tillbakadragenhet – på ett sätt som både engagerar och frustrerar läsaren. Spänningen byggs upp kring det faktum att varken huvudkaraktärerna själva eller läsaren riktigt vet hur relationen ska uppfattas eller vart den är på väg.

Sara: Jag skulle säga att kaféet med sin tillrättalagda yta rentav är förutsättningen för Mias och Mikaelns relation, som annars kunde utvecklas till något mer än den vänskapsrelation som de nu upprätthåller. Att pröva en vänskap i ett gränsområde – vilket Torvalds gör med trovärdiga karaktärer – är välkommet, men romanen kunde ha fått väja undan underhållningsgenrens frågeställning, får karaktärerna varandra eller inte? Det knepiga i det odefinierade är nästan av större intresse här, lika så samtalen, även om berättarkommentarerna ofta föregår karaktärernas (och med dem läsarens) egna tolkningar, vilket både jag och Daniel Wickström har irriterat oss lite på i våra respektive recensioner av boken (se *Hufvudstadsbladet* 14.2.2023 och *Ny Tid* 5/2023).

En annan roman som utgår från ett gemensamt rum är **Henrik Janssons** *21:an*, där det i stället för

ett kafé är Åbobaren 21:an som utgör den gemensamma nämnaren för en handfull olika karaktärer, vilkas livsöden läsaren får ta del av i novellartade berättelser som mestadels utspelar sig någon annanstans än på 21:an. Här används baren lyckat endast som en fond för de personporträtt som följer, oftast av människor som av olika orsaker befinner sig lite i marginalen. Här ryms humor, allvar, djup och spänning. Det är novell- och berättarkonst när den är riktigt bra! Även om öppningsnovellen ur barförståndaren Jacks perspektiv inte riktigt griper tag, fångar Jansson mig i den fortsatta väv av berättelser som därefter tar vid. Jansson skriver även in sig själv i en av bokens mer suggestiva noveller, som utspelar sig bland annat under en märklig natt i Vasa.

SARA RÖNNQVIST
& ANNA-STINA LINDHOLM

Del 2 publiceras i nästa nummer av *Nya Argus*.

Karin Collins: *Hos dig min längtan är förtöjd*.

Schildts & Söderströms.

Mikael Forss: *Bortom mörkret*. Scriptum.

Annika Gustafsson-Flinck: *Det gäller att överleva*. Litorale.

Henrik Jansson: *21:an*. Scriptum.

Dick Karlsson: *Hackat i sten*. Litorale.

Alexander Kavaleff: *De omätliga*. Förlaget M.

Fredrik Lång: *Farväl Nappari*. Förlaget M.

Sonja Nordenswan: *Min amerikanska tant*. Litorale.

Adrian Perera: *Alla människor ha problemen*. Förlaget M.

Mikaela Strömberg: *Rågången*. Förlaget M.

Christel Sundqvist: *Sista brevet*. Scriptum.

Sofia Torvalds: *Kaféet*. Förlaget M.

Kjell Westö: *Skymning 41*. Förlaget M.

Robert Åsbacka: *Takläggarna*. Schildts & Söderströms.

NYA
ARGUS

Väl valda ord håller länge

aktuell forskning, politik, litteratur, teater och film

Kom ihåg att förnya din prenumeration!

*Också donationer är välkomna i tider av ökade kostnader
för tryck och postning.*

PRENUMERATIONER: 75 euro/år, studerande 38 euro/år.

nya.argus@gmail.com

nyaargus.fi